

Тетяна СЕРДЮКОВА

СИНОНІМІКА ЛОКАТИВНИХ СИНТАКСЕМ (на матеріалі східнослов'янських говірок)

Один із засобів вираження певних значень у мові – це властивість мовних одиниць мати декілька форм для вираження одного значення й водночас здатність однієї форми реалізовувати декілька значень [1: 51]. Аналіз складу та функціональної активності локативних синтаксем свідчить про те, що для вираження різних просторових ситуацій у східнослов'янських говірках існує ряд моделей. Значення синтаксем визначається значенням лексем, які входять до їх складу як основні компоненти. Варіантність і синонімія мовних знаків у загальномовознавчому плані є мовною універсалією [2: 5]. Матеріали дають змогу виявити синонімічні моделі синтаксем не тільки в окремій говірці, а й на тлі інших говірок української мови. Синонімія в синтаксисі передбачає відношення не до позначених предметів, а до наявних у дійсності та відображених у свідомості людини зв'язків між ними.

У синонімічні відношення вступають тільки ті синтаксеми, які виражають точно визначені типи відношень, тобто ті, яким властива однорідність значень. Тому принципова відмінність синтаксичної синонімії від лексичної визначається тим, що всяке синтаксичне значення передбачає також наявність будь-яких відношень [3: 19]. Суть синтаксичної синонімії полягає у властивості вказувати на відмінність цих відношень, на різницю та специфічні відтінки зіставлюваних синтаксичних утворень. З точки зору синонімічних розглядаються не слова, які позначають певні поняття, а конструкції, які виражають відношення між ними [4: 21]. Ці синтаксеми близькі за лексико-граматичним значенням (функціональним, смисловим), спільністю семантичного ядра, але різні за граматичною структурою. Як наслідок цього вони розрізняються смисловими відтінками, експресивно-стилістичними особливостями, активністю вживання.

Синтаксична синонімія за своєю природою, критеріями виділення значно відрізняється від синонімії лексичної. Це явище багатогранне, у ньому органічно переплітаються лексичні, морфологічні та синтаксичні аспекти, тому в її визначенні та теоретичному обґрунтуванні враховується багато факторів. Семантична близькість синтаксем виявлена, з одного боку, за рахунок однакового лексичного складу, у якому допускається зміна у вживанні службових слів та в граматичних формах; з іншого боку – за рахунок обов'язкового паралелізму граматичного значення зіставлюваних одиниць.

Відповідність граматичних значень синтаксичних синонімів інтерпретується по-різному: в одних роботах визнається обов'язкова тотожність цих значень [5: 286], в інших стверджується близьке, але не тотожне граматичне значення [6: 51]. Синтаксичні синоніми розглядаються як синтаксичні паралелі, тобто як засоби, що служать для вираження близького значення (до їх складу входять ті самі службові слова). До синтаксичних паралелей, крім синонімів, відносяться синтаксичні тотожності (альтернанти, дублети), синтаксичні варіанти і власне паралелі, однак у ці поняття не завжди вноситься ідентичний зміст [2: 20].

У багатьох роботах міститься вказівка на різницю синтаксичних синонімів за структурою, однак і поняття різноструктурності інтерпретується неоднаково. В.Сухотін, наприклад, під різноструктурними утвореннями розуміє „такі синтаксичні конструкції, які позначають однорідні чи неоднорідні відношення й розрізняються засобами чи показниками граматичного зв'язку між словами (форми слів, прийменники, сполучники)” [4: 22]. На думку Б.Корнілова, синтаксичні синоніми розрізняються видами синтаксичного зв'язку. Разом з тим синтаксичні відношення між компонентами синтаксем виражаються за допомогою лексико-морфологічних засобів (форм слів, прийменників, сполучників тощо), тобто з'ясування типів зв'язку можливе завдяки врахуванню формальних показників [7: 138-139].

Різноструктурність – це обов'язкова умова існування синтаксичної синонімії; структурна різниця синтаксичних синонімів позначається на різних типах синтаксичного зв'язку синтаксем з майже однаковим лексичним складом. Показниками формальних відмінностей у структурі синтаксем є форми слів та прийменники.

Синонімічність синтаксем передбачає диференціацію семантичних відтінків, відмінності в експресивно-стилістичному та модальному забарвленні.

Варіанти прийменникових синтаксем є модифікацією однакових синтаксичних способів вираження того самого змісту, наприклад: *поставили коло хати – біля хати*.

Різноманітні синтаксичні засоби, які служать для вираження того самого чи близького значення, створюють варіативність (паралельність) синтаксису в широкому розумінні слова – явище, пов'язане з розвитком мови.

При виділенні синтаксичних синонімів за основу беруть лексико-семантичний принцип, який сприяє об'єднанню різних граматичних засобів вираження семантико-синтаксичних відношень з урахуванням функціонально-синтаксичних ознак конструктивних елементів.

У них представлені неоднорідні в семантико-синтаксичному та стилістичному відношеннях моделі, що визначають необхідність обґрунтування та виділення відповідних синоніміко-синтаксичних рядів. У межах кожного ряду виділяється широка амплітуда різних за структурою

компонентів, що несуть додаткове інформативне та стилістичне навантаження; вибір кожного члена ряду пов'язаний із комплексом лексико-синтаксичних властивостей окремих елементів та конструктивної одиниці в цілому. Порівняльний аналіз таких рядів передбачає наявність зближених у семантико-синтаксичному відношенні синтаксем, одні з яких структурно однакові, інші – диференційовані.

Синонімія передбачає вживання паралельних за функціями та значеннями форм, які існують у мові та зберігають свою постійну співвіднесеність, будучи стабільними для даної мови. На синтаксичному рівні вони виражають тотожне синтаксичне значення.

Розглянемо прийменникові й безприйменникові синтаксеми східнослов'янських говірок, виділивши лише такі відношення, для вираження яких у діалектній мові існують порівняно широкі синонімічні групи прийменників. Розмежування синтаксичних синонімів і синтаксичних еквівалентів указує, що вираження синтаксичними синонімами додаткових відтінків значення є вирішальним для збереження їх у синтаксичній структурі діалектної мови.

Говорячи про просторові відношення, проводимо умовне розмежування статичної та динамічної локалізації, тобто між відношеннями чисто локальними та відношеннями різних аспектів переміщення одних реалій відносно інших. Необхідність такого розмежування викликана наявністю значного спектра просторових відношень, за якими в мовній системі закріплене широке коло прийменникових конструкцій із різноманітним конкретним явищем. Найголовніші диференційні ознаки синтаксем просторового значення пов'язані з усвідомленням людиною основних законів орієнтації в тривимірному просторі. Це відношення дії, процесу або руху до місця реалізації дії та відношення місцеперебування й переміщення чогось до предмета-орієнтира. При цьому враховується відношення між полями простору й локальності. Адже при дієсловах руху виділяють відношення простору, а при статичних – локальні. Різні прийменники, що вживаються в абсолютно тотожному словесному оточенні й виражають однакові граматичні відношення, виступають як прийменникові синоніми. Чим багатозначніший прийменник, тим багатоманітніші синонімічні зв'язки з іншими прийменниками. Сприйняття, усвідомлення й практичне використання синонімічності прийменників – доказ не лише наявності в них лексичного значення, але й їх багатозначності [8: 23].

Найголовніші диференційні ознаки прийменникових синтаксем просторового значення пов'язані з усвідомленням людиною основних законів орієнтації в тривимірному просторі. Це відношення дії, процесу або руху до місця реалізації та відношення місцеперебування й переміщення чогось до предмета-орієнтира.

У досліджуваних говірках можна виділити декілька синонімічних рядів, які позначають безпосереднє перебування або пересування предмета.

Значення місця дії, стану чи розташування об'єкта на поверхні або всередині якогось іншого об'єкта у досліджуваних говірках передається такими синтаксемами: *у (в) + N loc*, *у (в) + N acc*, *на + N acc*, *на + N loc*, *по + N loc*, *до + N acc*.

Синонімічними в такій функції є моделі *у (в) + N acc*, *на + N acc*. Вони вживаються паралельно, часто з однаковим складом компонентів. Синтаксеми виступають на означення місця дії, стану, розташування об'єкта серед відкритого простору: *ве^нду ко^нроу у ко^лхоз – іду на ко^лхоз*; *зби^нрау у по^лі – зби^нрау на по^лі*; *ро^ббили у за^вод'і – бу^ли на за^вод'і*; *с'л'ози бу^ли на о^чах – с'л'ози бу^ли в о^чах*; *пе^нре^ншоу у квар^ттиру – пе^нре^ніхау на квар^ттиру*; *сто^йали у двор'і – ви^йшоу на двір ста^ні закри^ват'.* І все ж відмінки значень між наведеними синтаксемами відчутні: *п'іти на квар^ттиру* – це 'винаймати квартиру', а *п'іти у квар^ттиру* – 'увійти всередину приміщення'.

Знахідний відмінок із прийменником *в* виражає напрям руху, місцевий – місце руху. У ролі функціонального компонента знахідного й місцевого відмінків із прийменником *у(в)* виступають синтаксеми з прийменником *на*. Проте прийменник *в* указує на простір, який постає в уяві як обмежений, конкретний, якщо ж думка про просторове обмеження відсутня, вживається прийменник *на*.

Синонімічне вживання цих прийменників спостерігаємо також, коли вони визначають місце дії всередині об'єкта: *ра^ботайем на за^вод'і – ра^ботайем у за^вод'і*.

Прийменник *до* найчастіше вживається з назвами населених пунктів: *при^нвіз до Лу^ган'с'ка, ви^йіхау до С^ватова, при^нішоу до Вер^хн'ойі Ду^банки*.

Функціонування *по + N gen* з іменниками загальними назвами поселень (село, місто), назв країв, країн, а також таких просторових назв, як дорога, долина, ліс, поле використовується у функції власне мети: *і^дут до р'іч'ки ку^пац': а; зби^нрайц': а йіхати до го^рода; при^ніходили ми до по^ла*.

Іноді синтаксеми з такими прийменниками не мають виразних семантичних відмінностей і виступають як паралельні форми. Це спостерігаємо, коли прийменники *в(у)* та *на* набувають значення, рівного *по*: *хо^діу по дворах; хо^діу у сво^йій хат'і; про^мч'ау по ву^лиц'і; іде по ву^лиц'і*. Синонімічними до них можуть бути безприйменникові синтаксеми: *хо^дити ву^лице^ну; м'ч'ати до^рого^ну до л'ісу*. Вони утворюються, коли прийменник *по* вживається при дієсловах скерованого руху.

Широко вживані синтаксеми *до + N gen* для означення напряму з проникненням всередину синонімічні до синтаксем *у (в) + N acc*: *п'іду до ста^ні; по^ніс до дру^гойі хати; в'ідв'із до в'іс'ка; ус^коч'іу до к'імнати; запи^саус'а до ко^лхозу; іде до ку^зн'і*.

Можливе подвійне розуміння такого типу відношень: *до* – указує на спрямованість руху всередину об'єкта, а також рух до об'єкта без заходу

всередину. Синтаксеми з прийменником *до*, що означають напрямок руху всередину об'єкта, мають обмежений склад залежних слів порівняно до синонімічних синтаксем з прийменником *в*(у).

Прийменник *до* в цій функції виступає з власними чи загальними назвами міст, приміщень, закритого, обмеженого простору: *їдут' до церкви на ўс'у н'іч'*, *ходили до хати*, *приїздит' до Луган'с'ка*. Синонімічними можуть бути синтаксеми з прийменниками *до* та *в*(у) з назвами невеликих за розміром предметів, з абстрактними та конкретними іменниками: *а тод'і те с'імія ў м'ішеч'ок і сохран'аіец'*; *а воно на тої год*; *ўсипали до м'ішк'іў – у м'ішки*; *т'ікали до пол'а – ў поле*; *в'ізмут'у с'іміу іак своіу ді'тину – до с'імії*; *тод'і клич'ут' ж'інку до хати – у хату*.

Рух, скерований на наближення до певного об'єкта, що є метою цього руху, але без заходу до його середини, у східнослов'янських говірках передається синтаксемами *до* + *N gen*, *n' id* + *N acc*: *n' id' ішоў до контори*; *д'іти їздили до мор'а*; *n' id' іхаў n' id' дв'ір*; *дове'зли n' id' л'іс*.

Синонімічними виступають прийменники *до* та *на*: *виїїж: али на хутори – до хутор'іў*; *во на ўже до столу подаіе – на с'т'і подаіе*. *На* + *N acc* перебуває в опозиції з синтаксемою *на* + *N loc*, перша виражає динамічне відношення (рух на якусь поверхню), друга – статичні відношення (дію на поверхні предмета): *с'іў на пн'і*; *до воїни робила на пс'ібол'ниц'і – у пс'ібол'ниц'і*; *виїїж: али на хутори – у хутори*; *у нас на квартир'і були дв'і д'ітч'іни л'отного состава – у квартир'і було холодно*; *сид'іли ўд'вах на болотах – у болотах*.

У східнослов'янських говірках використання того чи іншого прийменника вносить більшу чи меншу відмінність у зміст звороту. Щодо загальної різниці семантики просторових синтаксем із прийменниками *в*(у) та *на* спостерігаємо, що *в*(у) означає дію всередині чогось, а *на* – на поверхні: *поховали у брац'к'і могіл'і*; *посадили квіти на брац'к'і могіл'і*; *на гор'іш'ч'і у вузлу ло'жу ко'жух*; *в'іточ'ки кидаіут' на воду і диўл'ац'*: *а*.

Деякі назви засвоїлися з тим чи іншим прийменником умовно: *в'ідпоч'івала ў санатор'іі*; *послали ў лагє'р'*, але *л'ікувалас' на курорт'і*.

Випадків паралельного вживання прийменників *в*(у) та *на* з власними назвами зафіксовано значно менше. У досліджуваних говірках найчастіше вживається прийменник *на*, який вносить значення більшого просторового поширення дії: *чумац'кі вози їзди'ли на Кий'і і даже на Москву*; *поси'лаіут' на Давидоўку*; *наутро поїхали на Сватове*; *т'ікали на Донбас*, *на Урал*; *н'іміц'і н'ішли на Хар'коў*.

Виражаючи тотожний синтаксичний зміст, синтаксеми з прийменниками *в*(у) і *на* виконують роль факультативних функціональних еквівалентів. Трансформуватися в синтаксеми *в*(у) + *N loc* можуть синтаксеми *при* + *N loc*, що виражають загальне просторове значення з відтінком внутрішньої залежності, зокрема причетності особи до якихось

установ: у¹ч¹ їс¹ а при Старо¹б¹ел¹ с¹ кому¹ техн¹ ікум¹ і.

Значення місця руху, який здійснюється через обмежений простір (отвір), виражають функціональні еквіваленти *в + N ass* та *ч¹ере¹з + N ass*, *кр¹із¹ + N ass*: *кр¹із¹ в¹ ікно¹ видно¹ л¹іс¹; їа¹ ве¹р¹нує¹ а¹ ч¹ере¹з¹ в¹ ікно¹*. Синтаксема *в (у) + N ass* являє собою периферійний засіб вираження цього значення, охоплюючи вузькі шари лексики (*вікно, двері, ворота, хвіртка*).

Указуючи на наскрізний рух, ці прийменники відрізняються один від одного. На відміну від прийменника *ч¹ере¹з¹*, прийменник *кр¹із¹* передає додатковий смисловий відтінок проникнення, переборення певного простору.

Синонімом до прийменників *в(у)*, *на* може виступати в мовленні прийменник *се¹ре¹д¹ (посе¹ред¹)* у синтаксемах *се¹ре¹д¹, посе¹ред¹, посе¹ред¹и¹н¹ і + N gen*. Семантичною відзнакою їх є вказівка на те, що місце дії чи розташування знаходиться в центрі простору чи іншого об'єкта: *жи¹ве¹ мо¹ се¹ре¹д¹ се¹ла¹; зу¹ти¹ нилис¹ а¹ се¹ре¹д¹ л¹ісу¹; спа¹у¹ се¹ре¹д¹ пол¹а¹, се¹ре¹д¹ дво¹ра¹кла¹ли¹ с¹іно¹*.

Місце перебування на поверхні об'єкта чи всередині його можуть виражати синтаксеми *по + N loc*. У цьому випадку вони перебувають у тісних синонімічних зв'язках із синтаксемами *в (у) + N loc*, *на + N loc*, відрізняючись від них лише деякими семантичними відтінками. При синтаксемах із прийменником *по* переважають дієслова руху або процесу: *п¹ішо¹у¹ слух¹ по¹ се¹лу¹; пли¹у¹ по¹ р¹іч¹к¹і; вим¹ітай¹ут¹ м¹іт¹ло¹у¹ по¹ хат¹і; ка¹ч¹алис¹ по¹ тра¹в¹і*.

У синонімічні стосунки вступають синтаксеми *по + N loc* і *понад + N inst*: *їшли по¹ ву¹лиц¹і¹ – б¹ігли¹ понад¹ ву¹лиц¹ей¹у*.

Прийменник *по* лише вказує на повторюваність дії чи розташування об'єкта в декількох точках поверхні або всередині кількох об'єктів: *по¹ хат¹ах¹ було¹ тем¹но¹; хо¹валис¹ по¹ заку¹тках¹; ноч¹ у¹вали¹ у¹ заку¹тках¹; блу¹кали по¹ сте¹пу¹ – у¹ сте¹пу¹*. При заміні прийменника *по* прийменниками *в(у)* та *на* цей відтінок слабшає.

При вираженні цього семантичного макрополя синонімічними виступають синтаксеми *у кон¹ц¹і + N gen*, *на кон¹ц¹і + N gen*: *на кон¹ц¹і ву¹лиц¹і¹ жи¹ве¹ Гу¹зир¹; у кон¹ц¹і пол¹а¹ оре¹ тра¹ктор¹*.

Місце дії, стану, розташування об'єкта поруч з іншим виражають синтаксеми *коло + N gen*, *б¹іл¹а + N gen*, *воз¹л¹е + N gen*, *п¹ід + N inst*, *над + N inst*, *при + N loc*, *не¹далеко в¹ід + N gen*, *не¹подо¹л¹ік в¹ід + N gen*, *близ¹ко + N gen*, *край + N gen*, *к¹іне¹ц¹ + N gen*, *за + N gen*, *по + N loc*, *поруч¹ + N inst*, *пор¹ад + N inst*, *близ¹ке + N gen*. Найбільш близькими за значенням є синтаксеми *коло + N gen* і *б¹іл¹а + N gen*, вони функціонально рівноправні й завжди вільно можуть бути замінені одна одною: *це отам коло ил¹аху – осокор ставили на ворот¹ах б¹іл¹а тину*. Ці синтаксеми вживаються і для вираження дистантного просторового значення без вказівки на конкретний бік об'єкта, а також для вираження близькості відносно сторони предмета. Архаїчним елементом досліджуваних говірок є

синтаксема $\text{воз}^{\text{л}}\text{'e} + N \text{ gen}$: $\text{воз}^{\text{л}}\text{'e} \text{ хати посадили ц'в'іти}$.

Синтаксеми $n^{\text{іd}} + N \text{ inst}$ указують на місце дії поблизу долішньої частини об'єкта, біля підніжжя: $\text{на ве}^{\text{л}}\text{'с'іл': і ставали n}^{\text{іd}} \text{ вор'іт}^{\text{л}}\text{ми}$. Особливо часто вживається ця синтаксема з назвами міст та інших населених пунктів: $\text{се}^{\text{л}}\text{'стра жи}^{\text{л}}\text{ла n}^{\text{іd}} \text{ Доуе}^{\text{л}}\text{'ком}$. Б.Шарпило зазначав, що в ряді говірок південної частини Луганської обл. зафіксовано варіант прийменника – *нид* [9: 15]. Порівняно з прийменником $n^{\text{іd}}$, *над* вносить відмінний локальний характер, уживаючись з назвами на позначення географічних об'єктів: $\text{над р'іч'коїу розложили б'іл'ію}$. Синтаксеми $\text{поруч}^{\text{л}} + N \text{ inst}$, $\text{пор'ад} + N \text{ inst}$, $\text{р'адам} + N \text{ inst}$ пов'язані переважно з лексемами на позначення живих істот, місце дії чи об'єкта знаходиться впритул до боку людини: $\text{пор'ад з музиками стали д'іти}$.

Синонімами до синтаксем $\text{коло} + N \text{ gen}$, $\text{біл'а} + N \text{ gen}$ можуть бути $\text{край} + N \text{ gen}$, $\text{к'інеу}^{\text{л}} + N \text{ gen}$: $\text{к'інеу}^{\text{л}} \text{се}^{\text{л}}\text{'ла жи}^{\text{л}}\text{ли Дз'убаки}$. Обидві синтаксеми вказують на розташування об'єкта поблизу іншого чи на місце дії в безпосередній близькості до якогось об'єкта. Синтаксеми $\text{за} + N \text{ inst}$, $\text{за} + N \text{ ass}$ з лексемою *стіл* теж вступають у синонімічні стосунки, позначаючи розташування поблизу об'єкта: с'іли за с'т'іл . Цікавим є також уживання прийменника *на* у значенні *коло*: $\text{на р'іч'к'і сушили сороч'ки, отди}^{\text{л}}\text{хали на мор'і}$.

У межах цієї локалізації можна виділити синтаксеми, що позначають місце перед просторовим орієнтиром – $\text{пере}^{\text{л}}\text{'д} + N \text{ inst}$: $\text{д'іу'ч'іна не}^{\text{л}}\text{'се бур'ак пере}^{\text{л}}\text{'д собою}$. Синонімом до моделі $\text{пере}^{\text{л}}\text{'д} + N \text{ inst}$ виступає синтаксема $\text{за} + N \text{ inst}$: $\text{в'іник ставили за порогом}$. Але в деяких випадках прийменник *пере}^{\text{л}}\text{'д}* виступає безпосередньо в значенні *коло*: $\text{с'пали пере}^{\text{л}}\text{'д не}^{\text{л}}\text{'ре}^{\text{л}}\text{'лазом}$.

Другу групу становлять синтаксеми $\text{коло} + N \text{ gen}$, $\text{на}^{\text{л}}\text{коло} + N \text{ gen}$, $\text{кру}^{\text{л}}\text{гом} + N \text{ gen}$ на позначення дії, яка відбувається поблизу об'єкта, охоплюючи його з усіх боків: $\text{на}^{\text{л}}\text{коло д'іу'ч'ат стоїали парубки}$. Проте слід зауважити, що в семантиці прийменників *круг* і *кру}^{\text{л}}\text{гом}* немає вказівки на рівномірне охоплення об'єкта з усіх боків: $\text{молодих водили кру}^{\text{л}}\text{гом стола}$.

Місце дії, стану об'єкта, що знаходиться в оточенні інших об'єктів, визначається синтаксемами $\text{м'іж} + N \text{ inst}$, $\text{пом'іж} + N \text{ inst}$, $\text{сере}^{\text{л}}\text{'д} + N \text{ gen}$, $\text{посе}^{\text{л}}\text{'ред} + N \text{ gen}$, $\text{посе}^{\text{л}}\text{'реди}^{\text{л}}\text{'н'і} + N \text{ gen}$, $\text{в (у)} + N \text{ loc}$, $\text{на} + N \text{ loc}$. Найпродуктивнішими є синтаксеми з прийменниками м'іж , пом'іж , $\text{сере}^{\text{л}}\text{'д}$, $\text{посе}^{\text{л}}\text{'ред}$, $\text{посе}^{\text{л}}\text{'реди}^{\text{л}}\text{'н'і}$: $\text{посе}^{\text{л}}\text{'ред хати стоїала н'іч'}$. Синтаксеми з прийменниками *в* і *на* граматично обмежені: $\text{у кул'ч'ах знайшли ди}^{\text{л}}\text{'тину, вес'ч'ас бу}^{\text{л}}\text{на л'уд'ах}$.

Напрямок руху передають синтаксеми $\text{з} + N \text{ gen}$, $\text{от (в'ід)} + N \text{ gen}$, $\text{з-п'ід} + N \text{ gen}$. Поєднуючись із дієсловами динамічної дії, вони позначають вихідну точку руху, розташовану в межах просторового орієнтира: $\text{ви}^{\text{л}}\text{йїж: айут' пр'амо з двору, при}^{\text{л}}\text{шла з-п'ід Кийіва, от стан'ц'ії провулок іес'т'}$, $\text{в'ідїїхала от Лу}^{\text{л}}\text{ган'с'ка}$.

Окрему групу становлять синтаксеми вертикальної локалізації, у яких

знахідний субстантива має значення руху вверх чи вниз – *на + N ass, над + N inst*: *n' id 'n 'a las' na goru, n' id 'n 'a li nad nim v 'in 'u' i*.

Ряд синтаксем не має синонімів, функціонує до певної міри автономно. Так, не вступають у синонімічні відношення синтаксеми з прийменниками *за, поза* на означення руху, спрямованого на другий бік об'єкта або за його межі: *visi' naŭ za saraŭ*. Не має синонімів і синтаксема *n' id + N ass*, означаючи напрямок руху зверху вниз: *zako' naŭ n' id zeml' u*.

Зазначимо, що близькими до синонімії, але не тотожними з нею є явища формальної варіантності прийменників. Так, у східнословобжанських говірках було виявлено фонетичний варіант прийменника *коло* – *кол'о*. У середній частині краю, у говірках Старобільського „діалектного клину”, помічені явища своєрідної вимови прийменника *dl'a* (*bl'a*) в значенні *b'it'a* [9: 14]. Однак це явище слід розглядати як окреме від синонімії.

Таким чином, прийменникові синтаксеми зі значенням місця, руху – це семантико-синтаксичний ряд, кожна з моделей має специфічні ознаки за характером головних компонентів та їх поширювачів, позначає однорідні та неоднорідні відношення, розрізняючись засобами та показниками граматичного зв'язку між словами. Семантична близькість створюється за рахунок однакового лексичного складу, у якому допускається зміна службових слів, і за рахунок обов'язкового паралелізму граматичного значення зіставлених одиниць. Фактичний матеріал дозволяє виділити велику кількість відтінків значень, зумовлених семантикою, граматичними й лексико-граматичними особливостями іменників, які входять до їх складу.

1. Загнітко А.П. Теоретична грамати́ка української мови: Синтаксис: Монографія. – Донецьк, 2001. – 662 С.
2. Кононенко В.И. Синонимика синтаксических конструкций в современном русском языке. – К., 1970. – 144 С.
3. Букатевич Н.И. Опыт исторического изучения предлогов и предложных сочетаний в русском литературном языке. – Ч. 1. – Одесса, 1957. – 145 С.
4. Сухотин В.П. Синтаксическая синонимика в современном русском литературном языке. – М., 1960. – 160 С.
5. Шумилина А.Л. К вопросу о синтаксической синонимике // Исследования по лексикологии и грамматике русского языка. – М., 1961. – С. 273 – 287.
6. Резвин И.И. К вопросу о грамматической синонимике // Иностранные языки в высшей школе: Сб. статей. – М., 1952. – № 1. – С. 49 – 64.
7. Корнилов В.А. К вопросу о синтаксической синонимике // Докл. науч.-теорет. конф. аспирантов. – Ростов н/Д, 1962. – С. 136 – 144.
8. Кучеренко І.К. Лексичне значення прийменника // Мовознавство. – 1973. – № 3. – С. 12 – 23.
9. Шарпило Б.А. Сравнительно-историческая характеристика украинских говоров Восточной Слобожанщины (Старобельщины): Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – К., 1960. – 24 С.